

ZADARSKI PLEMIĆI KAO KRALJEVSKI VITEZOVI
U DOBA LUDOVICA I. ANŽUVINCA*Branka GRBAVAC*Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti,
HR-10000 Zagreb, Strossmayerov trg 2
e-mail: bgrbavac@hazu.hr

IZVLEČEK

Ludvik I. Anžuvinec se je ob priходу na ogrsko-hrvaški prestol sredi 14. stoletja odločil, da bo svojo oblast na prostoru vzhodnojadranskih komun najprej gradil v sodelovanju s patriciatom. Tako se je v dalmatinskih mestih rodila nova družba kraljevskih vitezov, ki so prevzeli oblast na teh prostorih. V prispevku so predstavljene kratke biografije zadrskih plemičev (sestavljene na podlagi objavljenega in neobjavljenega arhivskega gradiva, hranjenega v Državnem arhivu v Zadru), ki so za časa kralja Ludvika I. Anžuvince postali kraljevi vitezi. To so bili Franjo Jurjević in njegov sin Pavao, Jakov Varikaša, Jakov de Cessamis, Ivan Grisogono, Franjo Nozdronja, Pavao Grubonja in Mafej Matafar, člani najvidnejših zadrskih plemiških družin, ki so postali glavna Ludvikova opora pri izvajanju njegove politike v dalmatinskih mestih.

Ključne besede: Zadar, Dalmacija, srednji vek, politična zgodovina, kraljevski vitezi, Ludvik I. Anžuvinec

I NOBILI ZARATINI COME CAVALIERI REALI
AL TEMPO DI LUIGI I D'ANGIÒ

SINTESI

Dopo la sua ascesa al trono ungaro-croato verso la metà del Trecento, re Luigi I d'Angiò decise di consolidare il suo potere nelle zone dei comuni ubicati sull'Adriatico orientale in collaborazione con il patriziato locale. Nacque così nelle città dalmate una nuova società di cavalieri reali, che assunsero il potere su queste zone.

Il contributo presenta brevi biografie, ricostruite in base al materiale archivistico (in)edito conservato presso l'Archivio di Stato di Zara, dei nobili zaratini che durante il regno di Luigi I d'Angiò vennero nominati cavalieri reali, ossia: Franjo

Jurjević e suo figlio Pavao, Jakov Varikaša, Jakov de Cessamis, Ivan Grisogono, Franjo Nozdronja, Pavao Grubonja, e Mafej Matafar – tutti membri delle più notabili famiglie nobili di Zara, che costituirono il fulcro principale dell'azione politica di re Luigi nelle città della Dalmazia.

Parole chiave: Zara, Dalmazia, medioevo, storia politica, cavalieri reali, Luigi I d'Angiò

Zadar je zbog svog geostrateškog položaja u periodu od 11. do 14. st. bio u središtu političkih interesa Mletačke Republike, ugarsko-hrvatskih kraljeva i hrvatskih velikaških obitelji iz zaleđa. Za vrijeme vladanja hrvatskih kraljeva Petra Krešimira IV. i Zvonimira bio je kraće vrijeme i inkorporiran u hrvatsko kraljevstvo. Dolazak ugarske dinastije Arpadovića na hrvatski prijesto i premještanje državnog središta u Panoniju omogućili su Veneciji da tijekom 12. st. započne ostvarivati svoja presizanja za Jadranom te Zadar prvi put dolazi pod mletačku vlast već 1115. Temeljno obilježje mletačke vladavine je bilo ograničavanje komunalne autonomije što je uzrokovalo i nekoliko zadarskih pobuna. Zadarsko nezadovoljstvo mletačkom vlašću dovelo je i do privremene uspostave kraljevske vlasti tijekom osamdesetih godina 12. stoljeća koje je, za razliku od mletačke represije, bilo obilježeno jačim povezivanjem Zadra s njegovim zaleđem i usponom komunalnih ustanova. Iako je Mletačka Republika uz pomoć križara ponovno 1205. uspostavila vlast nad Zadrom rezultati perioda kraljevske vladavine nisu se mogli poništiti. Naime, komunalna su društva tijekom 13. stoljeća učvrstila, da bi tijekom 14. st. dosegla vrhunac svog razvoja. Zadrani su tijekom 13. st. ponovno dizali pobune protiv mletačke vlasti, ali one nisu bile uspješne nego su dovele do još većeg sužavanja komunalne autonomije.

Početak 14. st. javlja se novi politički i vojni čimbenik vrlo zainteresiran za uspostavu vlasti nad Zadrom. Bio je to hrvatski ban Pavao, član velikaške obitelji Šubića koji je zajedno sa svojim sinom Mladenom II. kratkotrajno uspio uspostaviti vlast nad Zadrom. Ipak, 1313. Mlečani su diplomatskim putem vratili grad pod svoju upravu, ali novim mirovnim ugovorom bile su znatno osnažene komunalne administrativne funkcije Zadrana. Zakonodavstvo komune sada je bilo uređeno po zadarskom statutu i običajnom pravu, a ne više po mletačkim zakonima. Iako pod Mletačkom Republikom, Zadar je i dalje održavao dobre odnose sa Šubićima, pa čak 1324. sklapa s njima ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći.

Dolazak francuske dinastije Anjou na ugarsko-hrvatski prijesto znatno je promijenio kraljevu politiku i odnos prema jadranskom prostoru. Za razliku od Arpadovića koji nisu pokazivali veći interes za Dalmacijom Anžuvinci su zbog svojih srednjoeuropskih i mediteranskih veza u primarni fokus svoje politike smjestili prostor istočnojadranske obale. Naime, primarni cilj njihove politike je bio povezivanje dviju

strana obala tj. povezivanje Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva s Napuljskim Kraljevstvom. U provođenju takve politike značajnu ulogu prvenstveno je igrao Zadar kao metropola Dalmacije. Anžuvincima je on trebao poslužiti kao kontrolno središte iz kojeg bi vršili nadzor nad obje jadranske obale, a i sama zadarska komuna je imala interesa u provođenju takve politike. Zadrani su u kralju tražili širu potporu u bori protiv Mletačke Republike budući da sami nisu bili dovoljno jaki da se odupru njezinoj hegemoniji.

Napetost izazvane gore spomenutom politikom Anžuvinaca posebice dolazi do izražaja početkom vladavine Ludovika I. i obnove njegove vlasti u Hrvatskoj. Odgovor Mlečana je bio provociranje nove pobune u Zadru do koje dolazi 1345./1346. Iako je pobuna završila nepovoljno po Zadrane ukidanjem njihove autonomije ona je potaknula kralja Ludovika da nađe način kako bi među zadarskom političkom elitom

Sl. 1: Dolazak kralja Ludovika I. Anžuvinca u Zadar (prizor na škrinji Sv. Šimuna, zlatar Franjo iz Milana, 1377.–1380. god.).

Fig. 1: Arrival of King Louis I of Anjou to Zadar (scene on the shrine of Simeon the Righteous by goldsmith Francesco da Milano, 1377–1380).

stvorio krug svojih pristaša. Obrazac za rješenje tog problema već je ležao u samoj anžuvinskoj praksi još dok su jačali svoju vlast u Ugarskoj i među hrvatskim velikašima. Naime, Ludovikov otac, Karlo Robert, nadahnut idejama francuskog viteštva, preuzimanjem ugarsko-hrvatske krune počeo je stvarati novo viteško društvo koje postaje oslonac njegove vladavine. Za razliku od Arpadovića koji su bili prisiljeni svoju vlast dijeliti s velikaškim obiteljima Karlo Robert je u Ugarskoj nastojao slomiti moć oligarha birajući iz njihovih redova osobe koje je imenovao svojim vitezovima te je pomoću njih nesmetano provodio svoju politiku. Kako bi preuzeo vlast u Zadru, a i čitavoj Dalmaciji očevim modelom odlučio se poslužiti i sam Ludovik. On je svoju vlast u Zadru ponajprije odlučio graditi u suradnji sa zadarskim patricijatom čije članove imenuje svojim vitezovima. Oni će pred kraljem zastupati interese grada dok će kralj putem njih u gradu ostvarivati svoje ciljeve što ćemo vidjeti kroz konkretne priče o njima.¹

Usprkos postojanju velikog broja izvora za zadarsku povijest četrnaestog stoljeća biografije zadarskih plemića, koji su u doba vladavine Ludovika I. stekli naslove kraljevskih vitezova, već su obrađivane u hrvatskoj historiografiji, no samo u najkraćim crtama. Prvi povjesničar koji je skrenuo pažnju na tu problematiku je bio Vjekoslav Klaić. On je davne 1900. godine u *Vjestniku Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* objavio rad pod naslovom *Admirali ratne mornarice hrvatske godine 1358.–1413.* u kojem donosi podatke o istaknutim zadarskim građanima koji su tijekom anžuvinske vladavine postali kraljevski admirali (Klaić, 1900). Tek nakon sedamdesetak godina slična problematika ponovno je aktualizirana u knjigama povjesničarke Nade Klaić *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Klaić, 1976) i *Prošlost Zadra II. Zadar u srednjem vijeku do 1409.* (Klaić, Petricioli, 1976). Ona je upozorila na važnost viteškog društva u anžuvinskom razdoblju te donijela nekoliko značajnih podataka o zadarskim plemićima koji su u Ludovikovo doba stekli naslov kraljevskih vitezova. Jedini rad koji se bavi životom i djelovanjem zadarskog plemića koji je postao kraljevski vitez je onaj Branke Grbavac o Franji Jurjeviću objavljen 2004. (Grbavac, 2004).

Podaci o zadarskim plemićima koje kralj imenuje svojim vitezovima nalaze se u gotovo svim postojećim izvorima za zadarsku povijest 14. stoljeća. Tako uz dvije glavne zbirke izvora za hrvatsku povijest *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)* Tadije Smičiklase i njegovih suradnika (CD, 1904 – CD, 1981) te *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike* Šime Ljubića (Ljubić, 1870; Ljubić, 1874) konkretni podaci o tim plemićima sadrže razni objavljeni (SZB, 1959; SZB, 1969; SZB, 1977; SZB 2001; SZB, 2003) i neobjavljeni notarski spisi pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru.

¹ O tome vidi više u: Klaić, 1976, 504–512; Klaić, Petricioli, 1976, 218, 230–231, 334–335, 373, 417, 435, 440; Obsidio, 2007, 3–12 i tamo navedenu literaturu.

Stoga je cilj ovoga rada kroz kratke prozopografske priče skrenuti pažnju na one zadarske plemiće koji su u doba anžuvinske vladavine, postavši kraljevski vitezovi, predstavljali glavne kraljeve političke pristaše i ujedno glavnu poveznicu između samog kralja i zadarske komune. Bili su to Franjo Jurjević i njegov sin Pavao, Jakov Varikaša, Jakov de Cessamis, Ivan Grisogono, Franjo Nozdronja, Pavao Grubonja i Mafej Matafar, ugledni članovi zadarskog društva toga doba.

Obitelj *Jurjević (de Georgiis)*² javlja se u povijesnim izvorima sredinom 13. stoljeća, a najstariji poznati član obitelji bio je Matej, čiji se sin Juraj (I.) spominje u dokumentu od svibnja 1249. godine. Sinovi Jurjevog sina Mateja, Andrija i Juraj (II.), bili su osnivači dvaju grana obitelji (Grbavac, 2004, 36).

Najistaknutije političke uloge u upravljanju gradom u vrijeme kralja Ludovika vršili su potomci Jurja (II.). Sam Juraj se 1287. godine u izvorima spominje kao sudrug (*socius*) i vikar splitskog potestata Domalda Zadulina. Poznato je da je imao četiri sina (Andriju, Mateja, Tomu i Pavla) te kćer Jakobicu. Jurjev unuk Franjo, sin njegova sina Pavla prvi je član te obitelji koji je tijekom Ludovikove vladavine stekao naslov kraljevog viteza (Grbavac, 2004, 36).

Prvi podatak u izvorima koji se neposredno odnosi na Franju je podatak iz dokumenta iz lipnja 1338. koji govori o baštinicima pokojnog Pavla Jurjevića. Franjo se rodio negdje između 1313. i 1318. na što upućuje činjenica da se 1338. godine u izvorima spominje kao gradski sudac, kada zajedno s ostalim gradskim sucima, Leonardom Forminom i Bartom pok. Petra Zlorada, te knezom Donatom Contarenom, dosuđuje pravo na posjed sela Tršci (*Tercici*) Petru Matafaru, Pribi, udovici Žuve Civalelija, Krševanu de Cotopagna i Danijelu pok. Mihovila Varikaše, a nalažu šutnju Mateju, sinu Vučete iz Bribira. Nažalost, podaci o tome koliko je godina neka osoba morala imati za obavljanje sudačke službe u Zadarskom statutu nisu zabilježeni, ali je pretpostavka da je morala imati između 20 i 25 godina. Na taj zaključak navodi podatak iz Šibenskog statuta, kojemu je zadarski bio predložak, a koji određuje da je sudac morao imati barem 25 godina (Grbavac, 2004, 37).

Već iduće godine zajedno s Vučinom pok. Gvida Matafara postaje općinski poslanik na ročištu između zadarske komune i Pažana održanom krajem siječnja i početkom veljače 1339. godine u Ninu pred poslanicima mletačkog dužda – Marinom Capellom, Micheletom Falierom i ninskim knezom Marinom Venierom (Grbavac, 2004, 37).

Proboj u političkoj karijeri Franjo započinje 1345. god. kada izbija pobuna Zadranu protiv mletačke vlasti. U kolovozu 1345. biva određen za poslanika zadarske

2 U ovom radu dajem samo osnovne genealoške podatke o obitelji Jurjević. Za više detalja o obitelji Jurjević vidi u: Grbavac, 2005, 634–637.

komune kralju Ludoviku I. Anžuvincu kojemu nosi bogate darove i dobiva obećanje pomoći gradu. U blizinu Zadra se vraća u jesen iste godine kad je bio u sastavu banske vojske poslana u pomoć gradu te je prosvjedovao protiv njezine neučinkovitosti. Nakon njezinog povlačenja, u prosincu 1345., nalazio se zajedno s Črnom Fanfonjom i Pavlom Grubonjom na kraljevu dvoru u Višegradu. Tom prilikom kralj obećaje pomoć i o tome pismom obavještava Zadrane. U lipnju 1346. vraća se u Zadar s kraljevom vojskom te zajedno sa zadarskim nadbiskupom Nikolom Matafarom, Pavlom Varikašom, Andrijom Zloradom i Črnom Fanfonjom sudjeluje u svečanom dočeku kralja u Zemuniku (Grbavac, 2004, 38).

U to doba dogodila se velika prekretnica u Franjinoj daljnjoj političkoj karijeri. Najvjerojatnije ga je tom prigodom kralj Ludovik, proglasio kraljevskim vitezom. Iako, nažalost, podaci o samom činu nisu sačuvani, pretpostavljam da se to zbilo tada, jer se već prilikom prvog sljedećeg spomena u svibnju 1348. godine u dokumentima spominje kao *miles*. Podjeljivanje viteške časti od kraljeve strane za Franju nije značilo samo odraz zahvalnosti ili nagrada za odanost nego je on predstavljao kraljevog pouzdanika na kojeg se kralj mogao osloniti u bilo kojem trenutku (Grbavac, 2004, 36).

Nakon gušenja pobune i ponovnog uspostavljanja mletačke vlasti potpisivanjem isprave od strane zadarskih punomoćenika, kojom su priznali kako je njihov grad od davnine mletački, Franjo, zajedno s mnogim drugim plemićima, biva konfiniran u Mletke zbog protumletačkog stava. U svibnju 1348. uspjeva pobjeći iz zatočeništva i za njim biva izdana tjeratica (u svibnju i rujnu 1348.). Podaci o tome što je Franjo tada radio i gdje se nalazio nisu poznati. Moguće je da se nalazio na kraljevom dvoru, na što bi mogla upućivati njegova kasnija karijera (Grbavac, 2004, 38).

Kraljevim preuzmanjem vlasti u Zadru 1358. Franjo se našao u prvom sastavu gradske vlasti obnašajući dužnost rektora zajedno s još dvojicom zadarskih plemića, Danijelom Varikašom i Franjom Zadulinom.

Franjina odanost dvoru omogućila mu je da obnaša istaknute političke položaje i izvan grada Zadra. Tako je od prosinca 1358. preuzeo dužnost trogirskoga kneza na kojoj će ostati, uz manje prekide 1373., sve do svoje smrti. Kao takav u kolovozu 1359. prima pismo od kraljevih poslanika u Dalmaciji, Stjepana, biskupa Njitre i Ivana Bredenscheida, u kojem mu javljaju da su podijelili gradu kraljevske povlastice za prethodne zasluge (Grbavac, 2004, 39).

Da je Franjo uistinu bio kraljev čovjek od povjerenja potvrđuju i događaji iz 1360. povezani s boravkom kraljice Elizabete u Zadru. Naime, početkom studenog 1360. godine pročulo se po dalmatinskim gradovima da će kralj sa svojom majkom doći u Dalmaciju. Stoga je trogirsko vijeće odlučilo u Zadar poslati kneza Franju Jurjevića i tri plemića (Andriju Grgurova, Donata Kažotića i Petra Josipovog) da pozdrave kraljicu i velikaše iz njezine pratnje. Naime, kralj Ludovik u Dalmaciju je poslao svoju majku sa svrhom preuređenja državnih odnosa u Hrvatskoj i Dalmaciji

te utvrđivanja kraljevskih prava. Kraljičin boravak u Zadru bio je iznenada prekinut smrću Ludovikova nećaka, hercega Ivana. Stoga je trogirsko vijeće u prosincu 1360. odlučilo da se Franjo osobno uputi kralju u Ugarsku kako bi ishodio bolju odluku od one koju je izreklo kraljevsko povjerenstvo o trogirskim poslovima. Po svemu sudeći, Franjo je pratio kraljicu na njezinu povratku u Ugarsku, gdje je usput trebao pokušati utjecati na spomenutu odluku (Grbavac, 2004, 39).

Dužnost trogirskog kneza Franjo je obavljao u dva mandata. Prvi mandat trajao je dvanaest godina (1358.–1370.). Trogirani su bili vrlo zadovoljni njegovim djelovanjem što je razvidno iz podatka iz veljače 1370., kada šalju na kraljevski dvor u Budim poslanika s molbom da im potvrdi njegov ponovni izbor za kneza u idućih deset godina. Kralj ga je očito potvrdio, jer se na istom položaju spominje do ožujka 1373. godine (Grbavac, 2004, 40).

Jedini prekid na mjestu trogirskog kneza nastupa u ožujku 1373. kada ga kralj zbog rata s Mlečanima povlači u Zadar i postavlja na mjesto zapovjednika svoje vojske. Franjo tu dužnost smjesta preuzima o čemu svjedoči podatak da samo pet dana kasnije, 31. ožujka 1373., zajedno s hercegom Karlom Dračkim, piše prizivnom sucu u Dalmaciji Galeazzu de Surdis iz Piacenze da se iz komunalnih dobara pobrine za godišnju plaću zadarskog kneza i generalnog vikara Dalmacije i Hrvatske Rafaela de Surdis iz Piacenze (Grbavac, 2004, 40).

No, odlazak iz Trogira nije značio prekid s gradom. Naime, za njegove odsutnosti na mjesto trogirskog kneza kralj postavlja njegovog sina Pavla koji je također bio kraljev *familiaris*. Franjina odsutnost na mjestu trogirskog kneza bila je samo privremena jer on već u studenom 1374. ponovo vrši tu dužnost koju obnaša sve do svoje smrti.

Da je sve do svoje smrti bio vjeran kraljevu dvoru svjedoči i dokument iz srpnja 1377. god. u kojem kraljica Elizabeta Kotromanić piše svojim "najvjernijim Zadranima" Franji Jurjeviću, Mateju Matafaru, Pavlu Jurjeviću, Grguru Civaleliju i Franji Zadulinu da se pobrinu kako bi se što prije napravila srebrena škrinja za čuvanje tijela sv. Šimuna te oni angažiraju zlatara Franju iz Milana da je načini. (Grbavac, 2004, 41).

Iz Franjinog privatnog života poznato je da je imao tri supruge – Florellu, Peruču i Jelenu, te troje djece – kćeri Kolicu i Tomasinu te sina Pavla. Pavao je, kao i njegov otac, iskazivao vjernost kraljevskoj kući te obnašao mnoge važne političke službe u zadarskoj gradskoj upravi ali i izvan nje (Grbavac, 2004, 41).

Pavao se prvi put u izvorima spominje kao zamjenik (*locumtenens*) trogirskog kneza, svog oca Franje, a na toj dužnosti ga i mijenja 1373.–1374. kada Franjo zbog rata biva povučen s kneštva. Nakon smrti oca Franje Pavao je dužnost trogirskog kneza obnašao nekoliko puta 1384.–1386., 1401.–1402. (Grbavac, 2004, 42).

Pavao je kao kraljev vitez prvi put u izvorima zabilježen u srpnju 1377. godine. Budući da je bio kraljev čovjek od povjerenja iste godine obnašao je i dužnost rapskog

kneza na kojoj ostaje sve do srpnja 1378. Zadarsko vijeće ga je 1380. izabralo kao zadarskog izaslanika pri sklapanju Turinskog mira (8. 8. 1381.) između kralja Ludovika i Mlečana. U kolovozu 1381. Mlečani su se Pavlu, kao kraljevu izaslaniku, obvezali predati grad Kotor, što se i dogodilo u rujnu iste godine (Grbavac, 2004, 42).

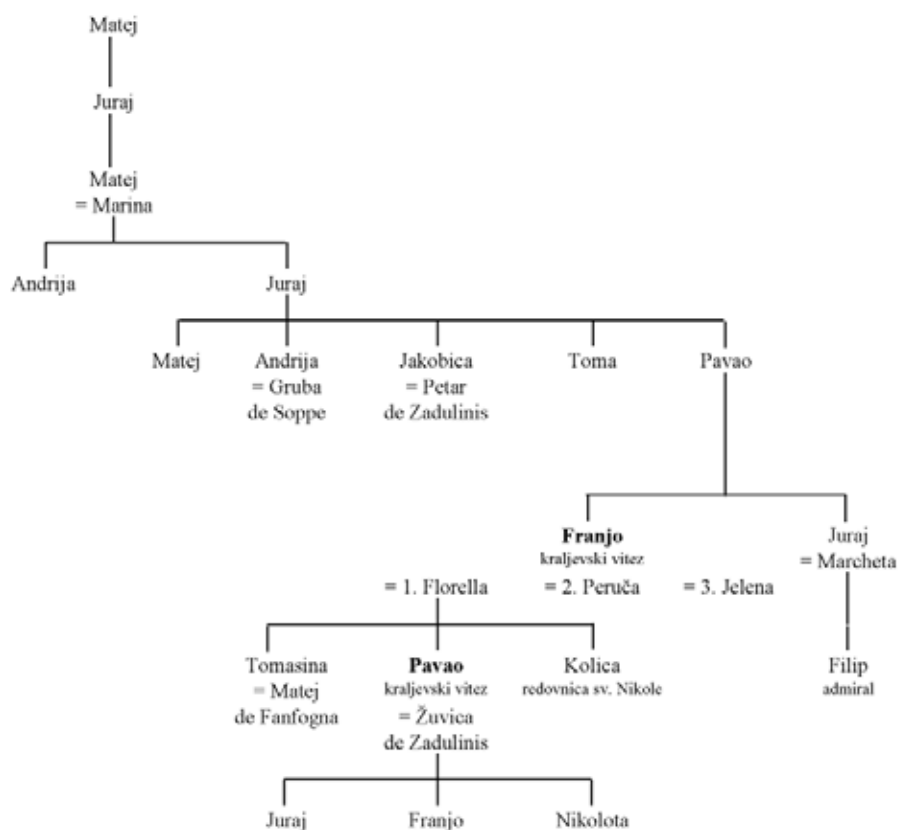
Nakon smrti kralja Ludovika Pavao je i dalje ostao vjeran anžuvinskoj kući. Tako je u veljači 1383. preuzimanjem šibenskog kneštva izjavio vjernost kraljicama Elizabeti i Mariji. Godine 1393. Pavao je kao zastupnik krčke kneginje Ane, supruge Ivana Frankapana pregovarao s mletačkim duždom u svezi s gradom Rašporom, a tri godine kasnije kao zastupnik zadarske komune zajedno s Jakovom de Raduchis i Pavlom Pavlovićem u Ninu zastupa interese zadarske komune u zadarsko-paškim sukobima i sporovima (Grbavac, 2004, 42).

Situacija za Pavla se znatno pogoršava uspostavljanjem vlasti kralja Ladislava Napuljskog. U prosincu 1402. bio je po naredbi Ladislavova namjesnika i kapetana Alojzija Aldemariska poslan u Napulj. Dvije godine kasnije u dokumentima je zabilježen kao paški knez, kada daje objesiti uhićenog Belotu iz Paga, jednog od vođa paške pobune (Šišić, 1904, 39). Posljedni put u dokumentima se spominje u vrijeme kada je Ladislav Napuljski prodao Dalmaciju Mlečanima. Naime, političke prilike utjecale su na to da je u rujnu 1409. godine, zajedno s jedanaesticom zadarskih plemića, prisegnuo Mletačkoj Republici u ime zadarske komune, a u rujnu 1411. je unatoč tome zajedno sa sinom zatočen u Ninu i potom interniran u Mletke (Grbavac, 2004, 42).

Iz Pavlova privatnog života poznato je da je bio u braku sa zadarskom plemkinjom Žuvicom, kćeri Damjana Zadulina s kojom je imao kćer Nikolotu. Žuvica je bila njegova druga supruga jer je osim Nikolote imao i dva sina, Jurja i Franju koji su najvjerojatnije bili iz prvog braka (Grbavac, 2004, 42). Posjedovao je luksuznu kuću u blizini mesničkih vrata u Zadru u kojoj je stanovao kraljev vikar Rigascolus (Šišić, 1904, 4).

Privrženost kralju Ludoviku iskazivali su i članovi obitelji *de Cessamis*. U hrvatskoj historiografiji postoji tumačenje da članovi ove obitelji potječu od roda Šubića (*de genere Subich*), do kojeg je došlo jer je najpoznatiji član obitelji Jakov imao kao svoj osobni nadimak ime Šubić, ali je ono po svemu sudeći netočno.³ Obitelj *de Cessamis* možemo pratiti od druge polovine 13. st., a prvi poznati članovi bili su Matej i njegova supruga Čudna. Oni su imali sina Sergija koji je 1323. naveden kao svjedok u dokumentu u kojem Martin, župnik sv. Stjepana u Zadru i sabirač papinske desetine očituje da je istu primio od samostana sv. Krševana (CD, 1911, 129). Poznato je da je Sergije imao četiri sina: Mateja, Ivana, Jakova i Zoila (zvanog i Žuve).

3 Razlog zašto je Jakov imao nadimak Šubić ne može se sa sigurnošću utvrditi, ali je sigurno da se taj nadimak povezuje isključivo s njime, a ne sa čitavom obitelji kako tumači Nada Klaić. Postoji i mišljenje da se nadimak Šubić može povezati s pripadnošću obitelji rodu Kukara u kojem je postojala "hiža" Šubić (O tome vidi: Karbić, 2004, 7).

Sl. 2: *Obitelj de Georgiis (izvod).*
 Fig. 2: *Family de Georgiis (excerpt).*

Najznačajniji član obitelji bio je Sergijev sin Jakov koji je u vrijeme Ludovika I. postigao zavidnu političku karijeru, postavši kraljev vitez. Uzevši u obzir podatak iz dokumenta datiranog 12. 6. 1327. u kojem se navodi da je Jakov bio u dobi između 15 i 20 godina možemo konstatirati kako se rodio oko 1311. godine (CD, 1911, 344–345). Svoje političko djelovanje započeo je četrdesetih godina 14. stoljeća. Najvjerojatnije je bio zapovijednik gusarskih brodova u vrijeme ustanka protiv Venecije 1345./1347. budući da se kasnije u dokumentima navodi kao *pirata* (Ljubić, 1874, 46). Zbog svojih protumletačkih stavova i akcija bio je, poput Franje Jurjevića, 1347. konfiniran u Mletke (Ljubić, 1870, 438) iz kojih je uspio pobjeći sudeći prema dokumentu iz 1352. u kojem ga Mlečani zajedno s ostalim prebjeglim plemićima pozivaju da se vrati (Ljubić, 1872, 227). Najvjerojatnije je u to doba otišao u Višegrad na dvor kralja Ludovika koji ga je i imenovao svojim vitezom. U povelji kralja

Ludovika iz veljače 1358. u kojoj Jakov de Cessamis zajedno s Danijelom Varikašom i Jurjem Jurjevićem moli kralja da gradu Zadru potvrdi stare privilegije, Jakov je prvi put naveden kao vitez (*miles*) kraljevog dvora. U istoj ispravi spominje se i kao kraljev admiral te kao hvarski i brački knez *Jacobus de Cessano, aulae nostrae miles, amiratus noster maritimus ac comes insularum nostrarum Farae et Bratae* (CD, 1914, 451–452). Prema tome, možemo konstatirati kako je Jakov postao vitez i prije nego je sklopljen Zadarski mir (18. 2. 1358), a kralj ga je najvjerojatnije zbog iskazane vjernosti postavio za kneza dvaju otoka, Brača i Hvara, dok je Korčula tada još uvijek bila u vlasti Mlečana i njihovog kneza Ivana Zorzija. Jakov je ujedno i prvi poznati admiral što je vrlo vjerojatno postao zbog svojih akcija tijekom 40-ih godina 14. st.

Dobar odnos s kraljem Ludovikom Jakovu je zasigurno osim političkog ugleda omogućio i stjecanje zemljišnih posjeda. Tako mu je u šezdesetim godinama 14. st. kralj podijelio kraljevske posjede Banjavas i Kašić. Ipak, to darovanje nije prošlo glatko budući da su mu se usprotivili Vladuha i njegova braća Banjavas (*de Banyowacz*) te je Jakov morao s njima voditi sudski spor pred banom Nikolom Sečom. Ban je privremeno riješio spor u korist Jakova te osudio Vladuhu i njegovu braću radi nasilja kojim su sporne posjede zaposjeli te na gubitak sve imovine koju su imali u Hrvatskoj i Dalmaciji, ali je glavni spor ipak proslijedio na kraljevski sud. Nažalost, ne zna se kako je cijeli slučaj završio (CD, 1915, 185–190).

Jakov umire prije kolovoza 1366. godine budući da se tada spominje kao pokojni (DAZ, 17). Iz Jakovljeva privatnog života poznato je da je bio u braku s izvjesnom Uršom. Urša je bila njegova druga supruga, dok se prva zvala Marija (BM, 1). Nažalost, obitelji kojima su navedene Jakovljeve supruge pripadale nisu poznate. U kolovozu 1366. izvršioći Jakovljeve oporuke sklopili su dogovor s predstavnicima vlasti otoka Hvara o isplati njegove kneževske plaće za tri godine i šest mjeseci u iznosu od 2.933 libara, 18 solida i 6 denara (DAZ, 17). Godinu dana kasnije Jakovljeva supruga Urša, kao izvršiteljica oporuke, riješava njegove dugove. Tako Grguru pokojnog Damjana de Nassis isplaćuje osamdeset libara kao nadopunu miraza Katarine, kćeri Jakovljeva brata Žuve, a supruge rečenog Grgura (DAZ, 18). Također i Franji pok. Kole, zadarskom stanovniku isplaćuje dug od 72 libre i 10 solida te još 50 solida za troškove parnice (DAZ, 19). Poznato je da je Jakov imao troje djece, sinove Mateja i Nikolu te kći Uršu. Matej je za vrijeme vladavine kraljice Marije, poput oca, postao kraljev admiral. Također je 1389.–1390. zamijenio Mateja pok. Nikole de Petrachis iz Splita na kneštvu otoka Hvara i Brača (CD, 1981, 244, 259). Matej je bio u braku s Maricom, kćerkom pok. Dominika de Nassis što je razvidno iz dokumenta datiranog 4. 8. 1381. u kojem se navedena Marica odriče čitavog nasljedstva po ocu i majci u korist svog strica Petra jer je potonji isplatio na ime miraza njenom supruhu 375 dukata (CD, 1976, 203–205). Jakovljev sin Nikola je bio nijem i slijep od rođenja te je bio u braku s Dobricom pokojnog Marka de Bisantis iz Kotora (BM, 1), dok je njegova kći Urša bila u braku s Franjom Črnola de Botono (DAZ, 10).

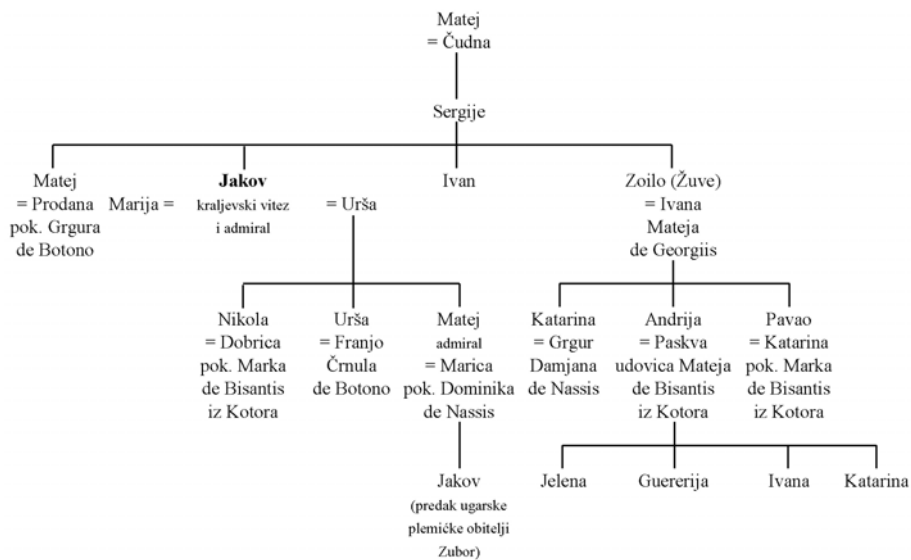
Ostali članovi obitelji de Cessamis tijekom anžuvinske vladavine u Zadru nisu ostvarili zapaženije političke karijere. Čini se kako je Sergijev sin Matej bio dosta stariji od svoje braće. Poznato je da je bio u braku s Prodanom kćerkom pok. Grgura de Botono te 1333. god. prima od Prodane, udovice Krševana de Laurencio 1.000 libara kao miraz svoje supruge (CD, 1912, 125–126). Testament sastavlja u prosincu 1336. kada se i posljednji put spominje (MGT, 1). Matej je za izvršitelje svoje oporuke postavio suprugu Prodanu, Mihovila de Soppe i svoju braću Jakova i Zoila. Iz oporuke doznajemo kako je većinu pobožnih legata ostavio raznim muškim i ženskim samostanima smještenim u gradu, a glavnim nasljednicima svojih pokretnih i nepokretnih dobara imenovao je braću Jakova i Zoila. O Matejevom bratu Ivanu ne znamo gotovo ništa, pa je pretpostavka da je on najvjerojatnije umro u mladosti. Sergijev treći sin Zoilo (Žuve) prvi put se u izvorima spominje u navedenoj oporuci svoga brata. Čini se da je Zoilo bio ugledan građanin zadarskog društva tog doba budući da se često u dokumentima spominje kao svjedok i prokurator raznih zadarskih građana i stanovnika. Tako je primjerice, 1350. bio prokurator Nikole pokojnog Mavra de Calcina (SZB, 1977, 164–165). Tri godine kasnije Jakov pok. Damjana Magerevića i Jakov pok. Damjana Vidulića, obojica iz Iža imenuju ga svojim zastupnikom i daju mu punomoć da od Mletačke općine potražuje novčanu naknadu za službu na galiji Nikole Albertija (SZB, 2001, 142–143). Zoilo je bio i zastupnik Zanina Rize, sina pok. Deše iz Zadra, stanovnika Mletaka i kao takav zatražio je od Pavla iz Vrane grimizni ogrtač koji mu je Zanin bio posudio kao zalog Augustu Molliju, stanovniku Mletaka (SZB, 2001, 539–540).

Zoilo nije bio politički aktivan u zadarskoj komuni tijekom pobune 1345./46., što se očituje i kroz činjenicu da, za razliku od brata, nije bio konfiniran u Mletke. Također nije obnašao niti važnije gradske funkcije kako za vrijeme mletačke vladavine tako i za uspostave Ludovikove vlasti. Godine 1354. i 1355. u izvorima se spominje samo kao advokat Velike kurije (SZB, 2001, 479; SZB, 2003, 169–170), a u sedamdesetim godinama 14. stoljeća vršio je nekoliko puta službu suca egzaminatora (CD, 1916, 285).

Zoilo je poput ostalih zadarskih plemića bio aktivan u gospodarskom životu grada Zadra, stoga se u dokumentima često spominje kao kupac i zakupodavac zemljišnih posjeda smještenih na raznim lokalitetima. Tako primjerice, 1349. daje u zakup zemlju smještenu u dolini sv. Eufemije na otoku sv. Mihovila (SZB, 1977, 16). Nekoliko godina kasnije kupuje od postolara Jurja pok. Crnekovića vinograd od 6,5 gonjaja koji je podignut na Zoilovoj zemlji i zemlji Nikole, župnika sv. Petra Starog za 60 libara i jedan zlatni dukat (SZB, 2001, 167–168). Navedenu zemlju Zoilo daje u zakup braći Jurju, Marinu i Stjepanu, sinovima Nikole iz Rogova uz obvezu godišnjeg podavanja četvrtine vina i drugih plodova (SZB, 2001, 219–220). Poznato je da je bio u braku s Ivanom, kćerkom Mateja, članicom spomenute obitelji Jurjević budući da je 1350. od iste primio miraz u vrijednosti od 200 libara (SZB, 1977, 125–126). Imao je

troje djece, dva sina, Andriju i Pavla, i kći Katarinu. Kao pokojni spominje se 1381. godine. Zoilova kći Katarina bila je u braku s Grgurom pok. Damjana de Nassis koji 1361. godine potvrđuje da je od Zoila primio na ime dijela miraza svoje žene Katarine stvari u vrijednosti od 60 dukata (CD, 1915, 534–535). Zoilov sin Andrija u osamdesetim i devedesetim godinama 14. st. vršio je dužnost suca egzaminatora (CD, 1981, 55, 58, 121, 385, 432, 518). Poznato je da je bio u braku s Paskvom, udovicom Mateja de Bisantis iz Kotora s kojom je imao četiri kćerke, Ivanu, Katarinu, Jelenu i Guereriju (CD, 1976, 180–182) dok je Andrijin brat Pavao bio u braku s Katarinom pokojnog Marka de Bisantis iz Kotora (BM, 1). Godine 1381. navedena braća vrše diobu nekretnina (posjede na otoku sv. Mihovila i posjede u Tukljači) i dijele kuću koju posjeduju u župi sv. Četrdesetorice u Zadru (CD, 1976, 214–215).

Jedni od prvih kraljevih pristaša bili su i članovi obitelji *Nozdronja* (*de Nosdrogna*), porijeklom hrvatski plemići od roda Draginića iz istoimenog sela smještenog u lučkoj županiji. Još u prvoj polovini 12. st. jedan član tog roda koji je imao nadimak Nozdronja naselio se u Zadar. Prisutnost obitelj Nozdronja u zadarskoj komuni sustavnije se može pratiti od druge polovine 13. st. kada se u pisanim izvorima javljaju Ivan, Dragoslav (Drago), Žuve i Stjepan za koje nažalost nisam uspjela utvrditi u kojoj su genealoškoj vezi. Čini se kako je najstariji od navedenih članova Ivan, koji 1278. godine prima u najam zemlju u Draginićima od Križana, sina Mihovila Draginića na rok od 8 godina (CD, 1906, 237–238). Dragoslav za kojeg se

Sl. 3: Obitelj de Cessamis.

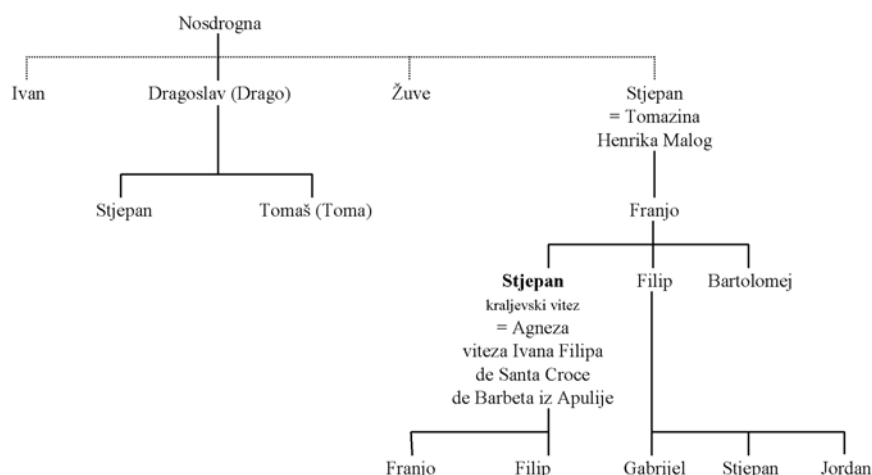
Fig. 3: Family de Cessamis.

izričito navodi da je Nozdronjin sin prvi put se u izvorima spominje 1289. godine kada od trgovca Marka Delcantone prima 30 libara da s njima trguje na zajedničku dobit (SZB, 1959, 141). Poznato je da je imao dvojicu sinova Stjepana i Tomaša. Treći poznati član obitelji Nozdronja, Žuve je 1293. u izvorima zabilježen kao prokurator franjevačkog samostana u Senju (CD, 1909, 157). Od nekoliko grana porodice uzdižu se do najvećeg ugleda potomci Stjepana koji se prvi put u izvorima spominje 1287. kao svjedok u dokumentu u kojem Krševan Mengača i njegova supruga Buna zamjenjuju tri komada svoje zemlje smještene na Dugom otoku s jednom zemljom samostana svetog Nikole koja se nalazila u Rači (CD, 1906, 591). Stjepan je bio u braku s Tomazinom, kćerkom Henrika Malog i njegove supruge Dobrice (SZB, 1959, 93). Kao pokojni navodi se 1318. godine kada se spominje njegov sin Franjo kojem ban Mladen II. dosuđuje vinograd i zemlju u Draginićima (CD, 1910, 497–498). Tri godine kasnije Franji je dosuđena zemlja u Draginićima u parnicama protiv braće Miroslava i Borislava, sinova pokojnog Vukmira od roda Draginića (CD, 1911, 21–23). Godine 1337. Franjo se navodi kao posjednik zemlje u Drenovcu (CD, 1912, 321). Znano je da je imao trojicu sinova Stjepana, Filipa i Bartolomeja.

Stjepan Nozdronja je bio jedan od prvih pristaša kralja Ludovika koji je i stekao titulu kraljevskog viteza o čemu svjedoči dokument iz srpnja 1358. kada ga dalmatinski i hrvatski ban Ivan zajedno s bratom Filipom uvodi u posjed imanja Biljane, koje mu je bio oteo knez Grgur, sin Kurjaka (CD, 1914, 497). U dokumentu je Stjepan naveden kao *miles aule domini nostri regis*. Naklonost kralju omogućili su mu i stjecanje istaknutih komunalnih službi kako u samom gradu Zadru tako i izvan njega. Uspostavom kraljevske vlasti u Zadru u studenom 1358. Stjepan je vršio dužnost omišskog kneza (CD, 1914, 520–521), a četiri godine kasnije od mjeseca travnja do kolovoza obnašao je dužnost vikara šibenskog kneza, bana Nikole Seča (CD, 1915, 225; KAS, 2; AHAZU, 3). Od značajnijih političkih funkcija u samoj zadarskoj komuni poznato je da je 1367. bio na dužnosti gradskog rektora (DAZ, 20). Ipak, o činjenici da je hrvatsko plemićko porijeklo u Stjepanovu slučaju i dalje igralo važnu ulogu svjedoči i događaj iz 1359., kada kralj Ludovik daje povlastice Stjepanu i njegovoj braći Filipu i Bartolomeju te njihovim najbližim rođacima da se na svojim posjedima služe starim pravom dvanaest hrvatskih plemena (Miscellanea, 1953, 15–16).

Uz politički angažman Stjepan je s bratom Filipom aktivan i na gospodarskom planu. Tako u listopadu 1367. godine Krševan de Stumulo u Stjepanovo i Filipovo ime daje Mirošu, seljaku u Komoranu, kao kolonu, zemlju u Dračini uz uobičajene uvjete (CD, 1916, 100–101). Dvije godine kasnije Stjepan zajedno s bratom Filipom daje Milošu iz sela sv. Marije, kao kolonu, zemlju u Draščini uz uobičajene uvjete (CD, 1916, 112–114).

Iz Stjepanovog privatnog života poznato je da bio u braku s Agnezom, kćerkom viteza Ivana Filipa de Santa Croce de Barbeta iz Apulije s kojom je imao dvojicu sinova Franju i Filipa (Karbić, Katušić, Pisačić, 2007, 74–76).

Sl. 4: Obitelj de Nosdrogna.

Fig. 4: Family de Nosdrogna.

Stjepanov brat Filip nije postao kraljevski vitez, ali je vršio istaknute političke funkcije u gradu, a i izvan njega. Tako se od svibnja 1361. do svibnja 1366. godine spominje kao omiški kaštelan (CD, 1915, 140), a ujedno mu je kao pouzdanom čovjeku povjerena zadaća da na neretljanskom tržištu štiti interese bana. Također je imao kontrolu nad trgovom u Neretvi pa se služio ovlašću bana i 1366. izdao dubrovačkim trgovcima ispravu o slobodi trgovanja i stanovanja u Drijevimama (CD, 1915, 526). O Filipovom privatnom životu znamo da je imao trojicu sinova Stjepana, Jordana i Gabrijela koji su zajedno sa svojim bratićem Franjom, sinom viteza Stjepana gospodarski aktivni u zaleđu tijekom osamdesetih i devedesetih godina 14. st. Tako, primjerice, 1383. traže reambulaciju posjeda Cernul u lučkoj županiji zbog spora koji su imali sa susjedima oko granica. Ono što je posebno zanimljivo jest činjenica da kraljica Marija osobno piše pismo Zadarskom kaptolu u kojem mu nalaže da pošalje svog čovjeka koji će u prisutnosti kraljičina izaslanika izvršiti ophodnju spomenutog sela (Karbić, Katušić, Pisačić, 2007, 37–40). Iz navedenog primjera vidimo da su, i nakon Ludovikove smrti, najuži članovi obitelji kraljevskih vitezova održavali dobre veze s anžuvinskim dvorom.

Povrh navedenih osoba, u Ludovikovo doba kraljevskim vitezovima postala su još četvorica članova istaknutih i moćnih zadarskih obitelji Grisogono (*de Grisogonis*), Varikaša (*de Varicassis*), Matafar (*de Matafaris*) i Grubonja (*de Grubogna*).

Obitelj *Grisogono* (*de Grisogonis*) je jedna od starijih zadarskih plemićkih obitelji koja se javlja u 12. st. Prvi poznati član najvjerojatnije je bio Koša koji se 1190. godine našao među zadarskim plemićima koji vraćaju benediktinskom samostanu sv.

Krševana u Zadru otok Maun (CD, 1904, 244). Tijekom 13. i 14. st. stoljeća obitelj se podijelila u nekoliko grana.⁴ Jedan član ove obitelji postao je vitez u Ludovikovo doba. Bio je to Ivan Grisogono za kojeg, nažalost, nije moguće utvrditi kojoj je grani pripadao, budući da se u dokumentima nikada ne navodi ime njegova oca. Ivan Grisogono se prvi put u izvorima spominje u siječnju 1357. kao jedan od zadarskih izaslanika kralju Ludoviku s molbom da primi grad pod svoju zaštitu (Klaić, Petricioli, 1976, 334). Vjerojatno je te godine stekao i naslov kraljevskog viteza budući da je u listopadu 1358. godine, kada je u zadarskoj komuni vršio dužnost gradskog rektora, naveden kao *miles* (DAZ, 3). Nakon uspostave vlasti kralja Ludovika 1359. nalazimo ga u ulozi ninskog kneza (CD, 1914, 629).⁵ Godinu dana kasnije zajedno s Jakovom de Cessamis, banom Nikolom Sečecom i zadarskim knezom pregova s mletačkim poslanikom te riješava tekuća poslijeratna pitanja u vezi odnosa Zadra i Venecije (Ljubić, 1874, 17–20). Zanimljivo je da je Ivan osim ninskog istodobno držao i splitsko kneštvo. Kao splitski knez prvi se put spominje u travnju 1363. godine kada je na toj dužnosti zamijenio bana Nikolu Seča (A., 1887, 199). Nakon što mu je u lipnju 1367. istekao kneževski mandat Splitsani su za kneza izabrali Tomu, bana Hrvatske i Dalmacije, no kralj Ludovik je odmah poništio taj izbor i naredio da na sljedeće dvije godine ponovno izaberu Ivana Grisogona (CD, 1916, 52). Dužnost splitskog kneza Ivan je obnašao sve do kraja 1368. god., kada ga je u veljači 1369. zamijenio zadarski plemić Rafael de Sorba, sin kraljevskog viteza i admirala Baldasara de Sorbe, porijeklom iz Genove.⁶ U svibnju 1370. Ivan sudjeluje u suđenju u sporu između Trogirana i Hvarana. Potonji su bili zaplijenili trogirsku lađu natovarenu sa žitom stoga su osuđeni da se u kraljevskom izaslanstvu ispričaju Trogiranima i nadoknade štetu (CD, 1916, 261–262).

Iz Ivanovog privatnog života poznato je da je bio u braku s izvjesnom Katarinom, najvjerojatnije pripadnicom splitskog plemstva. U izvorima se spominje i Ivanovo troje djece: dva sina, Andrija i Dujam, te kći Palmuča.

U notarskoj knjizi splitskog bilježnika Albertola Bassanege zabilježeno je nekoliko privatno-pravnih dokumenata o Ivanovim gospodarskim aktivnostima i aktivnostima članova njegove obitelji. Tako u veljači 1369. god. Stanka, kćerka pok. Priboja i nekoć dadilja Ivana Grisogona priznaje da duguje njegovoj supruzi Katarini 50 libara koje je od nje uzela u zajam te ih obećaje vratiti Andriji Grisogonu, nećaku viteza Ivana (DAZ, 7). U istom mjesecu Ivanova supruga Katarina priznaje da duguje gospođi Buni, udovici Radoslava Dubravčića iz Splita 89 dukata, 6 groša i 11 denara (DAZ, 8).

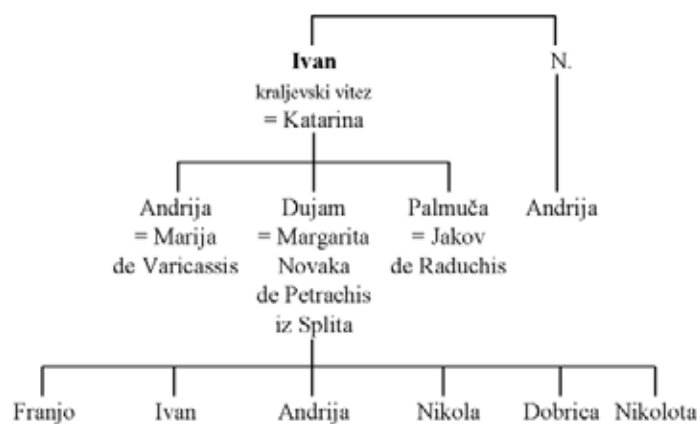
4 O obitelji Grisogono vidi opširnije u: Dokoza Nikpalj, Radauš, 2002, 205–210.

5 Na ninskom kneštvu ostaje sve do 1370. kad ga zamjenjuje knez Novak Mogorović, također kraljevski vitez (KAS, 1; AHAZU, 2).

6 Posljedni spomen kao splitskog kneza od 28. 12. 1368. (DAZ, 6).

Sl. 5: Grb zadarske plemićke obitelji Grisogono.
Fig. 5: Coat of arms of the Zadar noble family of Grisogono.

Sl. 6: Obitelj de Grisogonis (izvod).
Fig. 6: Family de Grisogonis (excerpt).

Vitez Ivan bavio se i trgovinom što je razvidno iz dokumenta u kojem spomenuti nećak Andrija priznaje da duguje ser Petru Krestola Kutejeva iz Splita 23 i pol dukata za robu koju je njegov stric, kraljevski vitez Ivan, kupio u dućanu rečenog Petra (DAZ, 9). Također Andrija priznaje i dugovanje novca u iznosu od 97 dukata i 6 groša Pavlu Berinovu iz Splita za sukno, koje je od njega kupio Ivan kao i za neke njegove dugove (DAZ, 9).

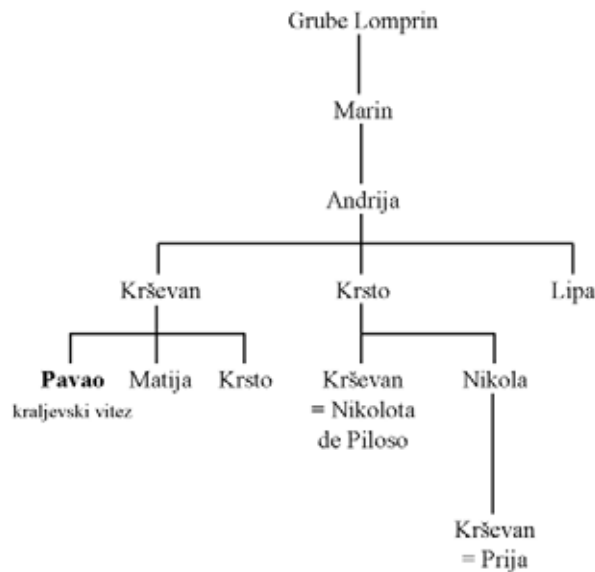
Posljednji se put u izvorima spominje u navedenom dokumentu iz 1370., a umire prije 3. siječnja 1377. kada se navodi kao pokojni (DAZ, 26).

Poznato je kako je Ivanov sin Andrija bio u braku s Marijom Varikaša koja 1390. sastavlja oporuku (DAZ, 4). Andrija, pak, sastavlja svoju oporuku dvije godine kasnije (DAZ, 24), a kao pokojni oboje se spominju 1394. u dokumentu u kojem Katarina, redovnica samostana sv. Marije u Zadru prima od izvršitelja oporuke Marije Grisogono 100 libara (CD, 1981, 605–607). Ivanov drugi sin Dujam bio je u braku s Margaritom, kćerkom pok. ser Novaka de Petrachis iz Splita (DAZ, 28). Oporuku sastavlja u srpnju 1400. godine (DAZ, 11). Iz oporuke doznajemo kako je imao šestero djece: četvoricu sinova, Franju, Ivana, Andriju i Nikolu i dvije kćerke Dobricu i Nikolotu.

Obitelj *Grubonja* (*de Grubogna*) u zadarskoj se komuni javlja tijekom 12. stoljeća. Prvi poznati član i utemeljitelj obitelji bio je Grube Lomprin koji u travnju 1190. svjedoči pri utvrđivanju granica posjeda benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru (CD, 1904, 243). Grubin sin Marin 1247. bio je prisutan kao pregovarač pri sklapanju mira između Zadrana i Mletačke Republike. Poznato je kako je Marin imao sina Andriju, koji je pak imao troje djece, dva sina, Krševana i Krstu, te kći Lipu.⁷ Ovdje je najzanimljiviji član svakako Krševan, koji je imao trojicu sinova: Pavla, Matiju i Krstu. Pavao je zbog svojih zasluga i iskazane vjernosti kralju stekao naslov kraljevskog viteza.

O Pavlovom političkom životu i aktivnostima u zadarskoj komuni ne znamo baš mnogo. U povijesnim izvorima prvi put se spominje 1326. kao svjedok prilikom prodaje zemlje nekog Martinusija u Petrčanima na javnoj dražbi (CD, 1911, 315). Za mletačke opsade Zadra 1345. Pavao se zajedno s Franjom Jurjevićem našao u izaslanstvu koje je u studenom 1345. zatražilo pomoć od Nikole Bánffyja, bana "čitave Slavonije", i bosanskog bana Stjepana II. Kotromanića, koji su tada s vojskom boravili u okolini Vrane (Obsidio, 2007, 166–167). U prosincu iste godine zajedno s već spomenutim Franjom i Čnom Fanfonjom traži pomoć od kralja Ludovika i u Višegradu (CD, 1913, 260–261). Tom prilikom kralj obećaje pomoć i o tome pismom obavještava Zadrane (Obsidio, 2007, 206–207). Naslov kraljevskog viteza dobio je najvjerojatnije kada i Franjo Jurjević kao zadarski poslanik za vrijeme boravka na dvoru u Višegradu. Kao zadarski rektor prvi put je zabilježen u veljači

7 O članovima obitelji de Grubonja vidi više u: Dokoza Nikpalj, 2002, 259–260.

Sl. 7: Obitelj Grubogna (izvod).

Fig. 7: Family Grubogna (excerpt).

1369. godine (DAZ, 21). Rektorsku čast obnašao je i u veljači 1372. godine zajedno s Jakovom Varikašom, također kraljevskim vitezom, i Mihovilom pokojnog Barte Zlorada (CD, 1916, 407). Iz dostupnih izvora čini se kako Pavao nije obnašao značajnije političke funkcije izvan zadarske komune, a i njegov privatni život ostaje potpuna nepoznanica.

Obitelj *Matafar* (*de Matafaris*) je poput obitelji Grisogono pripadala najstarijim zadarskim plemićkim obiteljima. Rodonačelnik obitelji vjerojatno je bio Matafar, u poznijoj dobi redovnik samostana sv. Krševana koji je živio u drugoj polovini 11. st. Rodoslovlje obitelji pouzdano se može pratiti od 1201. kada se spominje Vučina Prestancijev, od kojeg potječe nekoliko obiteljskih grana. Među njegovim potomcima krajem 13. stoljeća isticala su se braća Gvido i Petar.⁸ Gvidovi potomci istaknuli su se posebice u crkvenim službama u zadarskoj komuni, dok je Petrov unuk Mafej, sin njegova sina Ivana, postigao zavidnu političku karijeru u Ludovikovo doba, postavši kraljevskim vitezom.

Mafej Matafar je u vrijeme dolaska dinastije Anjou na ugarsko-hrvatski prijesto još bio mlad za veći politički angažman u zadarskoj komuni. Stoga su njegovi prvi spomeni u dokumentima vezani za gospodarske aktivnosti. Tako se u dokumentima najprije spominje 1365. kao posjednik zemlje smještene *ad Canali* (CD, 1915, 416).

⁸ O obitelji Matafar vidi više u tekstu Z. Nikolić u: Hrvatska enciklopedija, 2005, 128.

Godine 1366. prodaje Honesti, udovici Vučine Matafar svoj posjed u Gladuši (CD, 1915, 574–575). U travnju 1370. vodio je spor s Mihovilom de Pechiaro oko posjeda u Rači (CD, 1916, 255–257), a tri godine kasnije Mafej zajedno s braćom Filipom i Marinom, sinovima njegova strica Vučine prodaje samostanu sv. Kuzme i Damjana zemljište u gradu Zadru u župi sv. Vida za gradnju crkve u čast Blažene Djevice Marije (CD, 1916, 523–527).

Mafejev politički angažman je započeo krajem šezdesetih godina 14. st. u gradu Zadru kada se u dokumentima iz veljače 1368. navodi kao rektor (CD, 1905, 65). Rektorsku čast u komuni obnašao je također u listopadu 1370. (Leljak, 2006; DAZ, 4) te u rujnu 1376. godine (DAZ, 25), kada se po prvi puta spominje s naslovom kraljevskog viteza. U rujnu 1374. svoje političko djelovanje proširio je i na druge istočnojadranske komune (KAS, 3; AHAZU, 1). Tako je navedene godine zamijenio Giberta Cornutova na splitskom kneštvu gdje ostaje sve do siječnja 1379. godine (Rački, 1881, 243). Mafej je čitavo vrijeme održavao dobre veze s dvorom što i vidimo iz već spomenute priče vezane uz događaj iz 1377. kada se kraljica Elizabeta obraća svojim najvjernijim ljudima, među kojima je i Mafej, u svezi s izradbom škrinje sv. Šimuna za koju je, kad je boravila u gradu, ostavila 1.000 srebrenih maraka (CD, 1934, 296).

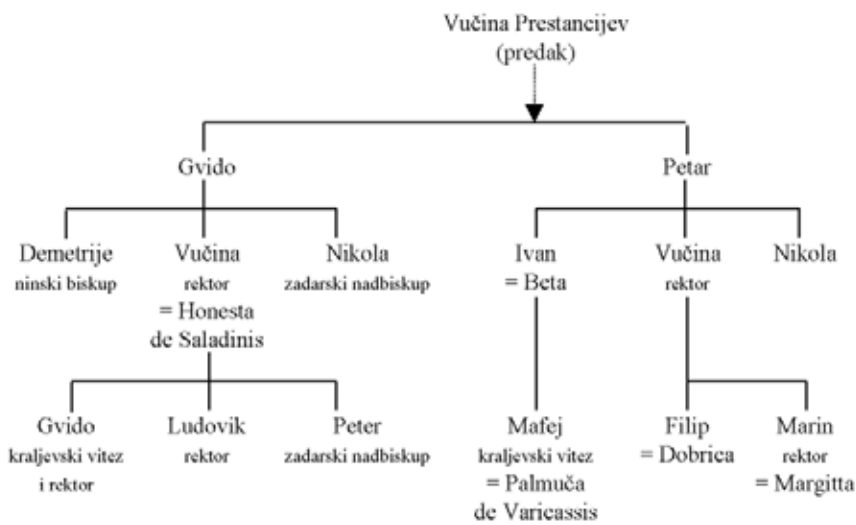
Iz Mafejeva privatnog života poznato je da je bio u braku s Palmučom, kćerkom Franje Varikaše. U lipnju 1380. godine sastavlja oporuku kod zadarskog bilježnika Petra iz Sarzane (DAZ, 23). Na početku oporuke Mafej je izdvojio nekoliko pobožnih legata za spas svoje duše koji su se trebali ispuniti prodajom njegovih nekretnina na Pagu (solana, zemljišta, skladišta). Tako samostanu sv. Franje u Zadru ostavlja *ad causas pias* 500 libara za popravak i djelovanje kapele sv. Franje. Istu količinu novca ostavlja i franjevcima iz Bosne, dok redovnicama samostana sv. Nikole u Zadru oporučuje 11 libara. Svakoj redovnici samostana sv. Marije i sv. Dimitrija oporučuje po 12 groša, a Franciski, predstojnici samostana sv. Nikole, Graciji i Klari, redovnicama istog samostana ostavlja po tri libre. Svojim rođakinjama Elizabeti Matafar, redovnici samostana sv. Marije i Mandici Matafar, redovnici samostana sv. Nikole oporučuje po 100 libara. Ipak, najveći dio svoje imovine oporučio je najužim članovima svoje obitelji. Tako braći Franji i Kolanu, sinovima Jakova Matafara oporučuje 1.000 libara, svakom po 500. Dvjesto zlatnih dukata ostavlja izvršiteljima oporuke pokojne supruge Palmuče. Već spomenutim bratićima Filipu i Marinu, sinovima njegova strica Vučine ostavlja sela (posjede) Mahurci, Grusi, Tršci i Paprat pod uvjetom da rečene posjede ne mogu prodati, darovati, zlorabiti i da nakon njihove smrti isti dođu u ruke njihovih muških nasljednika.

Iz oporuke je očito kako je Mafej vrlo detaljno razradio oporučnu strategiju. Tako za slučaj da njegovi bratići nemaju muških nasljednika posjede oporučuje braći Gvidu i Ludoviku te njihovim muškim nasljednicima. U slučaju da i oni nemaju muških nasljednika navedene nekretnine trebali su nasljediti braća Franjo i Kolan te

Krševan Matafar. Ako se dogodi da i oni nemaju muških nasljednika oporučno traži da imovina pripadne bilo kojem muškom potomku iz obitelji Matafar. Iz oporuke doznajemo kako je njegova majka Beta još živa te oporučno zahtjeva da joj se osigura smještaj i da do kraja života uživa plodove posjeda Cerodol, samo u slučaju da ostane živjeti u zadarskoj komuni. Čini se kako je njegova majka bila Venecijanka, sudeći i prema imenu koje je dala svome sinu. Značajne novčane legate ostavlja i svojoj kućnoj služničadi. Tako primjerice, dojlji Cviti ostavlja 500 libara, dok slugi Stjepanu oporučuje 15 zlatnih florena.

Iz oporuke saznajemo i da je zaista održavao bliske veze s kraljem Ludovikom, budući da se navodi kako mu je Ludovik donirao 1.000 zlatnih florena koje je Matej dao poznatom zadarskom trgovcu i bankaru Petru de Moneta za neki njihov zajednički posao vezan uz trgovinu tkaninama. Posao se očito nije realizirao pa Matej oporučno traži od Petra povratak novca.

Matej vjerojatno nije imao zakonite djece (muške zasigurno) budući da se ona ne spominju u njegovoj oporuci kao niti u oporuci njegove supruge Palmuče. Čini se da je Palmuča umrla puno prije Mateja jer ona već 1361. godine sastavlja oporuku zbog bolesti (DAZ, 13). Iz oporuke doznajemo kako je Palmuča bila vrlo pobožna sudeći prema legatima koje ostavlja raznim vjerskim institucijama u Zadru i njegovu distriktu. Tako primjerice, ostavlja novčane legate raznim muškim i ženskim zadarskim samostanima i crkvama kako u gradu tako i izvan njega. Također iz oporuke se očituje i njezina briga i suosjećanje za bolesne i siromašne, ljude na margini komunalne

Sl. 8: Obitelj de Matafaris (izvod).
Fig. 8: Family de Matafaris (excerpt).

zajednice kojima ostavlja vrijedne legate. Ipak, najznačajnije pokretnine i nekretnine oporučuje članovima svoje obitelji, među kojima se ističu legati oporučeni njezinom suprugu Mateju kojem za života ostavlja posjede u Petrčanima te 20 solana smještenih na otoku Pagu. Vrijedne novčane legate u iznosu od 400 libara oporučuje svojoj teti Honesti, ženi pok. Vučine Matafar te navedenom izvršitelju Mavri Grisogonu.

Obitelj *Varikaša (de Varicassis)* u povijesnim se izvorima javlja u 13. st. Prvi poznati član obitelji bio je neki Varikaša, vjerojatno doseljeni Hrvat koji je imao dva sina: Damjana i Paška. Damjanova se loza brzo povećala budući da je njegov sin Rajnerije imao tri sina, a jedan od Rajnerijevih sinova četvero djece (Klaić, Petricioli, 1976, 231–233). Za ovo istraživanje značajnija je Paškova loza budući da je jedan pripadnik te loze u anžuvinsko doba stekao titulu *miles regius*. Naime, krajem 13. st. u izvorima se javlja Mihovil, sin Paška Varikaše koji se 1293. navodi kao gradski egzaminator (CD, 1909, 149). Mihovil je bio posjednik pašnjaka na lokalitetu *ad Cerodolum* (CD, 1909, 359), a kao pokojni navodi se 1340. godine (CD, 1912, 518). Poznato je da je Mihovil imao petoricu sinova: Danijela, Jakova, Franju, Andriju, Mateja i kći Nikolotu.

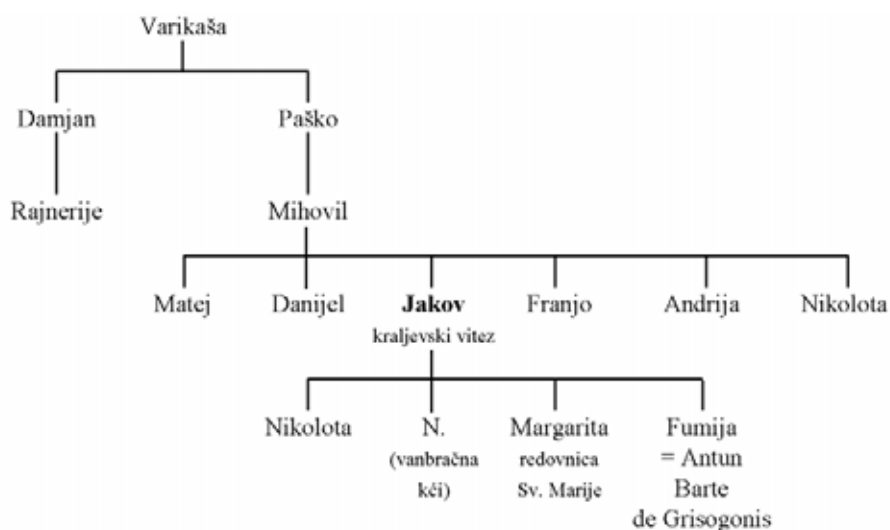
Od petorice Mihovilovih sinova posebno mjesto u političkom životu Zadra zauzimao je Jakov, koji se po dolasku kralja Ludovika priključio njegovim pristašama pa stoga ga je kralj nagradio viteštvom. Jakov se u izvorima prvi put spominje u poslanstvu kralju Ludoviku u Višegrad 1357. gdje zajedno s još dvojicom plemića moli kralja da primi grad pod svoju zaštitu (Klaić, Petricioli, 1976, 334). Jakov je tada najvjerojatnije stekao i naslov kraljevskog viteza, a kao takav prvi put je u izvorima zabilježen u siječnju 1363. godine (DAZ, 2). U dokumentu sastavljenom 1366. od gradskog notara Petra Perencana saznajemo da je Jakov, zajedno s vitezovima Stjepanom Nozdrnjom i Mafejem Matafarom bio član Tajnog vijeća petnaestorice mudrih, tijela koje je vršilo ulogu privremene gradske vlade. Ono je zajedno s gradskim rektorima odlučilo zatražiti od Francesca Carrare, gospodara Padove posudbu 2.000 zlatnih dukata za kupnju žita te su mu kao svog predstavnika uputili Mafeja Matafara (DAZ, 15). Iz imbrevijatura istog notara saznajemo kako je Jakov održavao veze s Kotorom. Tako u srpnju 1366. nastoji riješiti nesuglasice između Kotorana i Zadrana koji su potonjima napravili neku štetu u iznosu od 1.100 zlatnih florena pa istu žele nadoknaditi. Zanimljivo je da se Jakov zajedno s bratom Danijelom pojavljuje u ulozi jamca dvojice kotorskih građana Đive de Buchia i Drage Sergija Bazilijevog kod bana Nikole Seča (DAZ, 16).

Jakov nije poput nekih kraljevskih vitezova obnašao istaknute političke položaje i izvan Zadra. Kao gradski rektor u dokumentima se spominje nekoliko puta. Prvi put je rektorsku čast vršio 1363. (DAZ, 2), zatim 1367. (DAZ, 1), 1372. (DAZ, 22), 1375. (Leljak, 2006, 274) i 1376. (DAZ, 27). Kao zadarski rektor zabilježen je i u ožujku 1377. (DAZ, 14), kad se i posljednji put u izvorima spominje. Svoju oporuku Jakov je sastavio vlastoručno još u svibnju 1346., u vrijeme opsade Zadra (DAZ, 5). Za

izvršitelje je postavio svoga brata Danijela, sestru Nikolotu, bratića Nikolu Varikašu i Krševana Jurjevića. Na početku oporuke Jakov ostavlja nekoliko pobožnih legata raznim crkvenim institucijama. Tako zadarskim dominikancima ostavlja 10 libara, dok franjevcima oporučuje 5 libara. Samostanu sv. Krševana donira 10 libara za ukrašavanje crkve, dok samostanima sv. Nikole, sv. Dimitrija, sv. Marije ostavlja svakom po 40 libara da redovnice tih samostana čitaju psaltire za njegovu dušu. Nekoliko pobožnih legata oporučio je i marginalnim skupinama društva. Tako, primjerice, ostavlja novac za odjeću 50 siromaha, dok četirima siromašnim djevojkama oporučuje 20 libara za pripomoć pri udaji. Iz oporuke doznajemo da je Jakov imao vanbračnu kći kojoj ostavlja legat u iznosu od 25 libara za udaju pritom ne navodeći njezino ime.

Svu ostalu pokretnu i nepokretnu imovinu ostavlja najužim članovima svoje obitelji. Primjerice, Nikoloti, kćerki svoga brata Danijela i nećakinjama Katarini i Urši, oporučuje srebrne pojaseve, dok sva ostala pokretna i nepokretna dobra ostavlja svojoj braći, Danijelu, Franji i Mateju.

Iz dokumenta sastavljenog 1387. doznajemo kako je Jakov bio prilično imućan budući da je u njemu naveden popis Jakovljevih nekretnina koje su se nalazile na otoku Pagu, u mjestu Vlašić. Jakov je imao, kako saznajemo iz dokumenta 30 solana i oko 42 gonjaja različite zemlje (vinograde, obrađenu i neobrađenu zemlju) čija je vrijednost iznosila oko 1.350 libara (DAZ, 12; Klaić, Petricioli, 1976, 233). Iz istog dokumenta doznajemo kako je Jakov imao i dvije zakonite kćeri: Margaritu, redovnicu samostana sv. Marije i Fumiju koja je bila u braku s Antonijem Barte Grisogono.

Sl. 9: Obitelj de Varicassis (izvod).

Sl. 9: Family de Varicassis (excerpt).

*Sl. 10: Zadarski zaštitnik Sv. Krševan, prikazan kao vitez s kraja XIV. st.
(korska sjedala u crkvi Sv. Frane).*

*Fig. 10: Zadar's patron Saint Chrysogonus, depicted as a knight, towards
the end of the 14th century (misericords in the Church of St. Francis).*

Ludovik je preuzimanjem ugarsko-hrvatske krune svoju vlast na prostoru istočnojadranskih komuna odlučio učvrstiti stvarajući krug svojih pristaša. Stoga je one osobe koje su se po njegovu dolasku u zadarsku komunu priključili krugu njegovih pristaša nagrađivao viteštvom. Ludovik je nastojao da među krugom tih pristaša budu članovi poznatih plemićkih obitelji, kako u Zadru tako i u ostalim dijelovima Dalmacije. Ipak, među dalmatinskim gradovima u Ludovikovo doba najveći broj vitezova je imao Zadar.

Iz navedenih kratkih prozopografskih priča o onim plemićima koji su u Ludovikovo doba postali kraljevski vitezovi možemo donijeti nekoliko zaključaka. Ono što je očito je sama činjenica da su i sam kralj Ludovik i njegovi vitezovi imali međusobne interese. Naime, kralj se u svom vladanju oslanjao prvenstveno na njih, dok su oni pred kraljem zastupali svoje osobne, ali istovremeno i interese zadarske komune. Taj slučaj je posebno očit kod viteza Jakova de Cessamis kada on moli kralja da potvrdi zadarskoj komuni stare privilegije, što kralj i čini. Za razliku od ostalih zadarskih plemića kraljevski vitezovi su dostizali vrhunske političke i upravne položaje kako u gradu Zadru, tako i izvan njega, upravo iz razloga što su bili kraljevi ljudi od povjerenja. Osim što su bili politički vrlo angažirani njihov ugled omogućio im je da budu i gospodarski vrlo imućni. U zadarskom su društvu predstavljali poseban krug ljudi. Prema navedenim dokumentima može se zaključiti kako su se međusobno često družili što je rezultiralo i njihovim međusobnim odoživanjem. Oni su uistinu bili ljudi na kojima je počivala anžuvinska vladavina na prostorima istočnojadranskih komuna.

ZARATIN NOBLEMEN AS ROYAL KNIGHTS
IN THE PERIOD OF LOUIS I OF ANJOU

Branka GRBAVAC

Croatian Academy of Sciences and Arts, Institute of Historical Sciences, HR-10000 Zagreb,

Strossmayerov trg 2

e-mail: bgrbavac@hazu.hr

SUMMARY

Due to its geostrategic position Zadar represented an area where the interests of the Byzantine Empire, the Republic of Venice, and Hungarian-Croatian kings collided. When Louis I took the crown from Hungarian-Croatian kings in 1342, Zadar became a control centre between the two coasts of the Adriatic Sea. The most renowned Zaratian patrician families became the king's most loyal adherents and as a result the king, in an attempt to strengthen his authority first in the Zadar commune

and then throughout the whole of Dalmatia, would confer upon them the title of knights. These were Franjo Jurjević and his son Pavao, Jakov Varikaša, Jakov de Cessamis, Ivan Grisogono, Franjo Nozdrnja, Pavao Grubonja, and Mafej Matafar, all among the most renowned members of the Zaratini society of that time. Their political role under the rule of King Louis primarily was to protect personal interests that matched the interests of the commune, and to implement the king's policy. Hence, the king would entrust them with the most important positions, such as those of town rectors, judges, etc., while most of them were appointed as counts of various Dalmatian communes. The royal knights represented a specific political elite that played the most important role in the establishment and maintenance of Angevin authority, in particular in Zadar but also other Dalmatian towns.

Key words: Zadar, Dalmatia, Middle Ages, political history, royal knights, Louis I of Anjou

IZVORI I LITERATURA

- AHAZU, 1** – Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (AHAZU), Ostavština Ivana Lučića Luciusa (Ostavština), sv. 20, str. 65.
- AHAZU, 2** – AHAZU, Ostavština, sv. 28, str. 97.
- AHAZU, 3** – AHAZU, Ostavština, sv. 28, str. 111.
- BM, 1** – Biblioteca Marciana (BM), Zbirka rukopisa, Ostavština Giuseppa Prage, Alberi genealogici Zaratini, sign.: Ms. It. Cl. VI Cod. 530 (12324).
- DAZ, 1** – Državni arhiv u Zadru (DAZ), Curia maior civilium (CMC), kut. 3, fasc. 1, fol. 2.
- DAZ, 2** – DAZ, CMC, kut. 4, fasc. 11, fol. 1'.
- DAZ, 3** – DAZ, CMC, kut. 4, fasc. 15, fol. 25.
- DAZ, 4** – DAZ, Magnifica comunità di Zara (MaCom), b. 1, fasc. 1, nr. 76.
- DAZ, 5** – DAZ, MaCom, b. 2, fasc. 5, nr. 1.
- DAZ, 6** – DAZ, Spisi stare splitske općine (SSO), kut. 2, sv. 7: Albertolus Bassanega (AB), fasc. 1, fol. 1.
- DAZ, 7** – DAZ, SSO, kut. 2, sv. 7: AB, fasc. 1, fol. 30–30'.
- DAZ, 8** – DAZ, SSO, kut. 2, sv. 7: AB, fasc. 1, fol. 30'.
- DAZ, 9** – DAZ, SSO, kut. 2, sv. 7: AB, fasc. 1, fol. 31'.
- DAZ, 10** – DAZ, Spisi zadarskih bilježnika (SZB), Articutus de Rivignano (AR), b. 5, fasc. 3, fol. 18'–19.
- DAZ, 11** – DAZ, SZB, AR, b. 5, fasc. 3, fol. 121–122'.
- DAZ, 12** – DAZ, SZB, Iohannes de Casulis, b. 1, fasc. 1/2, fol. 58–59'.
- DAZ, 13** – DAZ, SZB, Pergamene zadarskih bilježnika (Perg.), b. 1, nr. 35.
- DAZ, 14** – DAZ, SZB, Perg., b. 1, nr. 44.

- DAZ, 15** – DAZ, SZB, Petrus Perençanus (PP), b. 1, fasc. 2, fol. 6–7'.
- DAZ, 16** – DAZ, SZB, PP, b. 1, fasc. 3, fol. 8'–9.
- DAZ, 17** – DAZ, SZB, PP, b. 1, fasc. 3, fol. 31–32.
- DAZ, 18** – DAZ, SZB, PP, b. 1, fasc. 4, fol. 15–16.
- DAZ, 19** – DAZ, SZB, PP, b. 1, fasc. 4, fol. 16–16'.
- DAZ, 20** – DAZ, SZB, PP, b. 1, fasc. 5, fol. 23.
- DAZ, 21** – DAZ, SZB, PP, b. 1, fasc. 10, fol. 27'.
- DAZ, 22** – DAZ, SZB, PP, b. 1, fasc. 17, fol. 13'–14'.
- DAZ, 23** – DAZ, SZB, Petrus de Sarçana (PS), b. 1, fasc. 1/4, fol. 111'–112'.
- DAZ, 24** – DAZ, SZB, PS, b. 1, fasc. 1/8, fol. 266–267.
- DAZ, 25** – DAZ, SZB, PS, b. 2, fasc. 6, fol. 1.
- DAZ, 26** – DAZ, SZB, PS, b. 2, fasc. 7, fol. 9'.
- DAZ, 27** – DAZ, SZB, Vannes Bernardi de Firmo (VBF), b. 1, fasc. 1/1, fol. 12.
- DAZ, 28** – DAZ, SZB, VBF, b. 2, fasc. 2, nr. 5.
- KAS, 1** – Kaptolski arhiv u Splitu (KAS), Ostavština Ivana Lučića Luciusa (Ostavština), fasc. 528, fol. 52;
- KAS, 2** – KAS, Ostavština, fasc. 528, fol. 57;
- KAS, 3** – KAS, Ostavština, fasc. 536, fol. 118'.
- MGT, 1** – Muzej grada Trogira, Fanfogna Garagnin, Pergamene, br. 38.
- A. (1887):** Serie dei Reggitori di Spalato. Buletino di archeologia e storia dalmata, 10. Split.
- CD (1904):** Smičiklas, T. (ur.): Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 2. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (JAZU).
- CD (1905):** Smičiklas, T. (ur.): Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 3. Zagreb, JAZU.
- CD (1906):** Smičiklas, T. (ur.): Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 6. Zagreb, JAZU.
- CD (1909):** Smičiklas, T. (ur.): Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 7. Zagreb, JAZU.
- CD (1910):** Smičiklas, T. (ur.): Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 8. Zagreb, JAZU.
- CD (1911):** Smičiklas, T. (ur.): Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 9. Zagreb, JAZU.

- CD (1912):** Smičiklas, T. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 10. Zagreb, JAZU.
- CD (1913):** Smičiklas, T. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 11. Zagreb, JAZU.
- CD (1914):** Smičiklas, T. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 12. Zagreb, JAZU.
- CD (1915):** Smičiklas, T., Kostrenčić, M., Laszowski, E. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 13. Zagreb, JAZU.
- CD (1916):** Smičiklas, T., Kostrenčić, M. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 14. Zagreb, JAZU.
- CD (1934):** Smičiklas, T., Kostrenčić, M. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 15. Zagreb, JAZU.
- CD (1976):** Smičiklas, T., Kostrenčić, M., Stipišić, J., Šamšalović, M. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 16. Zagreb, JAZU.
- CD (1981):** Smičiklas, T., Gunjača, S., Stipišić, J. (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 17. Zagreb, JAZU.
- Dokoza Nikpalj, S. (2002):** Grubonja, obitelj. U: Macan, T. (ur.): *Hrvatski biografski leksikon*, 5. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 259–260.
- Dokoza Nikpalj, S., Radauš, T. (2002):** Grisogono, obitelj. U: Macan, T. (ur.): *Hrvatski biografski leksikon*, 5. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 205–210.
- Grbavac, B. (2004):** Prilog proučavanju životopisa zadarskog plemića Franje Jurjevića, kraljevskog viteza. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 22. Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), 35–54.
- Grbavac, B. (2005):** Jurjević, obitelj. U: Macan, T. (ur.): *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 634–637.
- Hrvatska enciklopedija (2005):** Kovačec, A. (ur.): *Hrvatska enciklopedija*, 7. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Karbić, D. (2004):** Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.). *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 22. Zagreb, HAZU, 1–26.

- Karbić, D., Katušić, M., Pisačić, A. (2007):** Velika bilježnica Zadarskoga kaptola (Quaternus magnus Capituli Iadrensis). Srednjovjekovni registri Zadarskoga i Splitskoga kaptola, 2. Fontes – Izvori za hrvatsku povijest, 13. Zagreb, Hrvatski državni arhiv.
- Klaić, N. (1976):** Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku. Zagreb, Školska knjiga.
- Klaić, N., Petricioli, I. (1976):** Prošlost Zadra II, Zadar u srednjem vijeku do 1409. Zadar, Filozofski fakultet u Zadru.
- Klaić, V. (1900):** Admirali ratne mornarice hrvatske godine 1358.–1413. Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, 2. Zagreb, Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinski zemaljski arhiv, 32–40.
- Leljak, R. (2006):** Inventari fonda Veličajne općine zadarske Državnog arhiva u Zadru godine 1325.–1385. Vol. I. Zadar, Državni arhiv u Zadru.
- Ljubić, Š. (1870):** Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium (MSHSM), 2. Zagreb, JAZU.
- Ljubić, Š. (1872):** Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike. MSHSM, 3. Zagreb, JAZU.
- Ljubić, Š. (1874):** Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike. MSHSM, 4. Zagreb, JAZU.
- Miscellanea (1953):** Antoljak, S. (ur.): Miscellanea 2–4. Zadar, Državni arhiv u Zadru.
- Obsidio (2007):** Glavičić, B., Vratović, V., Karbić, D., Kurelac, M., Ladić, Z. (ur.): Obsidio Iadrensis. Opsada Zadra. MSHSM, 54. Scriptores, VI. Zagreb, HAZU.
- Rački, F. (1881):** Notae Joannis Lucii. Starine, 13. Zagreb, JAZU, 211–268.
- SZB (1959):** Zjačić, M. (ur.): Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo 1279.–1308. Spisi zadarskih bilježnika, 1. Zadar, Državni arhiv u Zadru.
- SZB (1969):** Zjačić, M., Stipišić, J. (ur.): Spisi zadarskih bilježnika Ivana Qualis, Nikole pok. Ivana, Gerarda iz Padove 1296 ... 1337. Spisi zadarskih bilježnika, 2. Zadar, Historijski arhiv u Zadru.
- SZB (1977):** Stipišić, J. (ur.): Spisi zadarskog bilježnika Franje Manfreda de Surdis iz Piacenze 1349–1350. Spisi zadarskih bilježnika, 3. Zadar, Historijski arhiv u Zadru.
- SZB (2001):** Leljak, R., Kolanović, J. (ur.): Andrija pok. Petra iz Cantùa. Bilježnički zapisi 1353.–1355. Spisi zadarskih bilježnika, 4. Zadar, Državni arhiv u Zadru.
- SZB (2003):** Leljak, R., Kolanović, J. (ur.): Andrija pok. Petra iz Cantùa. Bilježnički zapisi 1353.–1355. Spisi zadarskih bilježnika, 5. Zadar, Državni arhiv u Zadru.
- Šišić, F. (1904):** Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskog, Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog zemaljskog arkiva, 6. Zagreb, Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinski zemaljski arhiv, 1–59.